

УДК 378 + 37. 026

КОНДРАШОВ Микола Миколайович,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
дошкільної освіти Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: kondrashovmm@mail.ru

АКТИВНІ ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті обґрунтовуються можливості використання форм і активних методів навчання у процесі підготовки майбутніх учителів до успішної професійної діяльності; розкривається їх вплив на рівень прояву самостійності, пізнавальної активності, успішності, радості пізнання як важливих характеристик особистості, які забезпечують професійний успіх і навчальні досягнення студентів; конкретизуються різноманітні форми і методи навчання, основу яких становлять моделювання подієво-рольових ситуацій як механізму управління навчальним процесом.*

***Ключові слова:** підготовка до успішного навчання, активні форми і методи навчання, готовність до успішного навчання, подієво-рольова ситуація.*

Постановка проблеми та її актуальність. Ускладнення завдань, які стоять перед системою освіти в плані підготовки педагогічних кадрів на творчих засадах, актуалізують проблему реалізації в університетській практиці навчання успіхом. Успіх стимулює активність, ініціативність особистості в діяльності, слугує імпульсом до творчості, становлення самодостатності та достоїнства майбутнього вчителя. Актуальність дослідження вмотивована широким проблемним полем, що можна представити у вигляді суперечностей: між соціальною значущістю проблеми та рівнем її теоретичного розроблення; між необхідністю формування успішної особистості майбутнього вчителя та стереотипним уявленням про ефективність засобів його фахової підготовки; між вимогами до сучасного вчителя та ступенем сформованості його готовності до успішного навчання учнів.

Аналіз наукових праці, присвячених проблемі. Унаслідок усебічного осмислення наукової літератури систематизовано теорії, ідеї, положення й узагальнення за такими напрямками наукових розвідок: концепція розвитку особистості професіонала (М. Гриньова, І.Зязюн, А. Кузьмінський, О. Савченко, В. Сластьонін, та ін.); теорія готовності до професійної діяльності (М. Д'яченко, Л. Кондрашова [1], О. Мороз); ідея проектування, прогнозування, моделювання педагогічного процесу (А. Асмолов, І. Боев, А. Кушнір, А. Мамзін, Ф. Терегулов); концепція підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі (Ю. Адлер, Є. Мелешко, А. Субетто, Ю. Татур та ін.). Ці знахідки слугують основою для подальших пошуків шляхів удосконалення підготовки педагогічних кадрів.

Мета статті полягає у визначенні й систематизації форм і активних методів пізнавальної діяльності, можливостей подієво-рольової ситуації як механізму управління підготовкою майбутніх учителів до успішної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Заказ суспільства на підготовку творчої особистості сучасного вчителя не можливо виконати, якщо в її основу не покладені конкретні міри, а в освітньому процесі не створені організаційно-педагогічні умови мобілізації інтелекту, волі, моральних зусиль, організаційних здібностей, не забезпечено професійне становлення особистості майбутнього вчителя в цілому. Пошук шляхів оптимізації підготовки майбутніх учителів передбачає оновлення цілей і задач, змісту, форм і методів та характеру їх реалізації в умовах вищої школи. Сьогодні увагу дослідників привертає проблема навчання успіхом майбутніх учителів, підготовка їх до успішної професійної діяльності. Її рішення обумовлює спрямованість підготовки майбутніх учителів на вирішення наступних завдань:

- опанування студентами прийомів виконання педагогічної діяльності з меншими затратами;
- опанування методики раціональної організації навчального процесу і навчальної праці;
- опанування прийомів та способів зняття стресу, психологічного дискомфорту, труднощів на шляху успішного рішення професійних задач;
- формування позитивної мотивації, потреби в професійному зростанні, досягненні професійних цілей і прогнозованих результатів учительської праці;
- вміння своєчасно оцінювати свої можливості і здатність раціонально їх використовувати для рішення практичних задач, передбачати складність і протиріччя в практичній роботі;
- опанування техніки та методики педагогічної роботи і управлінської діяльності для того, щоб не допустити емоційної напруги, помилок у професійної діяльності.

Підготовка студентів до успішної професійної діяльності доволно складний, динамічний, але управлінський процес. Він не може бути стихійним, некерованим. Необхідна систематична робота викладача, яка стимулює студентів на опанування секретів професійного успіху, осмислення ролі успішності в житті й діяльності людини. При цьому важливо включення майбутніх учителів у такі навчальні ситуації, які допомогли б ним бачити взаємозв'язок між знаннями, вміннями, процесом їх опанування, проявом особистісних якостей і результатами практичної діяльності. Знання, вміння полувають свою

істинну цінність і особистісний смисл тоді, коли вони об'єднуються з установкою особистості на професійний успіх, коли стимулюють їх до активної успішної діяльності. Показником успішної професійної діяльності вчителя є його готовність до успішного навчання учнів.

Формування цього показника успішної професійної діяльності обумовлює розробку системи дидактичних занять, які характеризуються оновленням структурування предметних знань, використанням різних форм і активних методів навчання, механізму активізації управління пізнавальним процесом студентів і накопиченням ними досвіду успішної педагогічної діяльності.

Дидактичний цикл по конкретній навчальній дисципліні об'єднує в своїй структурі різні форми організації навчального процесу: постановочні (ввідні), групові заняття (семінари, практикуми, лабораторні заняття, конференції та ін.), заняття по індивідуальним цілям (консультації, тренінги, колоквиуми, розробка проектів та ін.).

На постановочному (ввідному) занятті студенти ознайомлюються з перспективними цілями і задачами навчального курсу, специфікою його змісту і вивчення, значимістю навчального матеріалу для професійного становлення і підготовки їх до успішної професійної діяльності. На цьому занятті проводиться діагностика представлень студентів про професійний успіх, конкретизуються прийоми і форми психологічної підтримки й педагогічної допомоги в виявленні особистих навчальних досягнень, проектуванні індивідуальних освітніх траєкторій у досягненні професійного успіху.

Групові заняття – націлені на використання форм, методів, прийомів роботи по засвоєнню навчального матеріалу і формуванню готовності до успішного навчання учнів. Цей вид занять передбачає використання різних видів дидактичних і управлінських технологій, які дозволяють досягати поставлених цілей. Позиція викладача при проведенні групових занять зводиться до того, щоб по мірі опанування студентами навчальної інформації, методів і засобів роботи з нею, поступово переходити від управлінських дій в навчальному процесі до со-управління і самоуправління власними діями. Успіх таких занять обумовлюється створенням спеціальних блоків завдань різного ступеня складності і завдань для самоконтролю власних досягнень. Управлінський аспект заняття проявляється в чіткому зворотному зв'язку по своєчасному виявленню помилок, індивідуальних утруднень студентів.

Лабораторно-практичні заняття проводяться у формі навчальних майстерень. Результатом їх є реальний продукт, як-то: розробка алгоритму аналізу педагогічної діяльності; розробки комплексно-цільових програм і проектів, конспектів уроків, презентацій досвіду успішної навчальної діяльності.

Заняття з індивідуальними цілями спрямовані на виконання студентами завдань для самоконтролю з метою виявлення своїх досягнень і вузьких місць у роботі. В залежності від того, як кожний студент будує свою освітню траєкторію, в зміст її включаються індивідуальні завдання з обліком інтересів, потреб, можливостей і його здібностей, конкретизуються форми і методи навчальної роботи по досягненню поставлених цілей. Заняття з індивідуальними цілями мають багаторівневий характер у залежності від можливостей і здібностей студентів, їх професійних інтересів і установок, відношення до обраної професійної сфери, чіткості представлень про можливості професійного росту і шляхів досягнення успіху.

На заняттях професійної підготовки використовуються різноманітні інтерактивні форми, під час «Аукціонів ідей», захисту проектів, імітації нарад, засідань та різних видів спілкування, моделювання педагогічних ситуацій. Структурування навчальної інформації і організація навчальних занять були спрямовані на моделювання і створення таких ситуацій, участь в яких передбачало б студентів у можливостях професійного успіху, успішної професійної діяльності, щоб вони усвідомлювали особистісну успішність у зв'язку з професійним розвитком і самовдосконаленням творчого потенціалу своїй особистості.

В цьому плані позитивну роль в досягненні прогнозованих результатів мали майстер-класи «Професійний успіх – в методичних пошуках і знахідках майбутніх учителів». Через систему занять планувалося досягнути мети – сприяти розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів, методичної культури, стимулювати опанування нових методів і форм організації навчальної роботи з учнями.

Основою роботи майстер-класу було обмін досвідом педагогічної діяльності, презентації методичних розробок активних форм і методів навчання, використання інноваційних технологій, надання адресної допомоги тим, хто в неї потребує. Однією з ефективних форм організації майстер-класу були методичні мости. Мета їх – вивчення, узагальнення й використання методичного досвіду педагогів-майстрів.

Методичні мости об'єднували різні форми пізнавальної діяльності: методичні студії, проблемні столи, методичні діалоги, семінари-практикуми, тренінги, презентації власних досягнень, творчі звіти.

Майбутні вчителі мали можливість приймати участь у розробки уроків творчого осмислення нових дидактичних ідей, інноваційних технологій; дискусій, діалогів, дебатів та методичних рингів; підготовки та проведення власних презентацій методичних розробок, дидактичних і методичних засобів, захисту творчих проєктів і звітів про виконану роботу.

Майстер-класи забезпечували необхідні умови формування готовності майбутніх учителів до успішного навчання учнів. Участь в різноманітних формах пізнавально-методичної діяльності стимулювало розвиток мотиваційно-ціннісного, креативно-процесуального і емоційно-вольового компонентів цього складного особистісного утворення як важливої характеристики педагогічного професіоналізму. На змістово-процесуальний компонент готовності до успішного навчання позитивно впливали такі форми: експрес-інформації («Нові дидактичні видання», «Радимо прочитати», «Увага: досвід успішного навчання!», «Запрошуємо до дискусії по дидактичним проблемам», «Пропонуємо нову дидактичну технологію» та ін.); інформаційний вісник «Естафета творчих знахідок сучасного вчителя»; рекламне бюро; консультативне агентство; банк даних нових досягнень в галузі дидактики; вітрина-стенд «Що передбачають нові методики і технології навчання?». На розвиток рефлексивно-оцінного компоненту готовності до успішного навчання позитивно впливали виставки студентських робіт. Завдання виставок – показати досягнення студентів щодо вирішення дидактичних проблем, представити їхні творчі здобутки, пропагувати досвід упровадження інноваційних технологій навчання. Зміст виставок охоплює такі матеріали: концепцію успішного навчання в представленнях студентів; методичні розробки різноманітних форм і методів навчання; наочні засоби, презентації рішення дидактичних завдань; узагальнений досвід роботи вчителів - прикметників; творчі роботи студентів, проєкти, самозвіти.

Позитивно впливало на рівень готовності до успішного навчання активна участь студентів в різноманітних заходах: творчі дискусії «Професіоналізм, готовність до успішної діяльності - складові професійного успіху вчителя»; семінар-практикум «Сучасні дидактичні технології в практиці школи»; психологічний тренінг «Креативність і шляхи її розвитку»; конкурс «Захист моделі успішного навчання учнів»; методичний турнір «Моделюємо ситуації успіху в навчанні»; педагогічний фестиваль «Від творчості вчителя до творчості учнів» та ін. Ці форми роботи дозволяють розвивати творчий потенціал студентів, креативні здібності, що надзвичайно важливо задля формування їх готовності до успішного навчання учнів.

У програмі навчальних занять має бути знайдено важливе місце різноманітні форми і методи навчальної роботи: бесіди («Пізнай себе», «Уміє володіти собою», «В чому причини неуспіху вчителя?», «Професійний успіх і його складники»); бесіди за «круглим» столом («Успіх вчителя – успіх учнів. Як вони взаємообумовлені?», «Конфлікт у педагогічному ділі та його наслідки?», «Професійна кар'єра – секрети її успішності», «Чи можливо формувати успішність особистості?»); прес-конференції, усні журнали («Творчість вчителя – успішне учіння учнів», «Секрети професійного успіху вчителя – в чому вони?», «Учні – невдахи. Це

причина чи слідство недоліків у діяльності вчителя?», «Невдачі учителя – неуспішність учнів. Наскільки правомірно це твердження?», «Невдачі коло нас – як їх подолати?»; диспути, дискусії («Успішний вчитель – як ви собі це передбачаєте?», «45 хвилин уроку – багато чи мало цього для успіху учнів і вчителя?», «Успішність особистості – чи можливо її виховувати?», «Помилки учнів – помилки їх учителів – наскільки це правомірно?»), зустрічі з майстрами педагогічної праці, зустрічі з випускниками університету, обмін досвідом педагогічної діяльності, виставки, панорама успішних педагогічних діл, конкурси («Хто знає про секрети педагогічного успіху?», «Успішність і неуспішність – в чому їх причини?», «Успішним вчителем становляться чи народжуються?», «Успішність і майстерність – народженні чи здобуті характеристики особистості вчителя?»)

Різноманітність форм, методів організації і проведення навчальних занять позитивно впливає на розвиток пізнавальної активності і самостійності студентів, формування стійких професійних інтересів, які можуть стати відомими мотивами вчительської праці й благотворно впливати на успішність їх професійних дій.

Формування успішності як професійної риси особистості є результативним, якщо заняття організовані у формі аукціонів (інтелектуальних, професійних, духовних та ін.), суть яких є в «продажі» і «покупки» професійно-духовних цінностей; прес-конференцій, ігор: «Що? Де? Коли?», «Успіх ділу і власні можливості», захисту творчих проєктів.

Якість навчальної роботи в плані досліджуваної проблеми в більшості залежить від раціонального використання методів активізації пізнавальної діяльності й управління нею. Ці методи орієнтовані на позитивний результат, почуття успіху і радості від процесу пізнання і навчальних досягнень.

Привертає увагу метод моделювання подіємо-рольових ситуацій у навчальному процесі. Цей метод – техніка навчання і управління власними діями учасників подіємо-рольових ситуацій. Його основа – моделювання подіємо-рольових ситуацій у процесі вивчення студентами предметних знань. Приймаючи участь у програванні і аналізі подіємо-рольових ситуацій студенти навчаться усвідомлювати суть проблеми, яка закладена в ситуації передбачати можливі рішення і вибирати найбільш оптимальні засоби, що призведуть до успіху. Значущість цього методу є не тільки в орієнтації студентів на конкретні професійні проблеми, опанування способів їх вирішення, але і набуття досвіду управління власними діями і діями інших учасників подієво-рольової ситуації, розвиток і закріплення необхідних професійних якостей.

Дії викладача перемикаються з передачі інформації на управління і процес її набуття, активізацію мотивації учіння, осмислення студентами дій, які можуть привести їх до успіху або неуспіху, забезпеченню психологічного комфорту, емоційно сприятливого клімату, без чого досягнення професійного успіху неможливо. Оскільки основною діяльністю студентів є навчання, то лише за допомогою його раціональної організації, використання різноманітних форм і активних методів навчання відбувається засвоєння ними необхідних професійних знань і вмінь, накопичення досвіду успішних дій, реалізація навчальної, виховної та розвивальної функції професійної підготовки

Практичну значущість мають проблемно-пошукові методи (І. Лернер [2], А. Матюшкін, М. Махмутов [3] та ін.). Ці методи передбачають моделювання на заняттях зі студентами подієво-рольових ситуацій, активну участь у пошуку виходу з них й на цей основі накопичення досвіду творчого рішення навчальних проблем і успішної педагогічної діяльності. Проблемно-пошукові методи об'єднують в себе: метод проблемного викладу навчальної інформації, частково-пошуковий метод, або евристичний метод, і дослідницький метод навчання (І. Лернер, М. Скаткін). Ці методи дозволяють майбутньому вчителю зрозуміти, що проблемне навчання стимулює засвоєння понять і опанування не окремих розумових операцій випадково, а системи розумових дій для розв'язання нестандартних задач і креативних дій, без чого не можна досягнути професійного успіху в самостійної професійної діяльності.

Активність методів проявляється в тому, що студент, аналізуючи, порівнюючи, синтезуючи, узагальнюючи, конкретизуючи навчальний матеріал, сам отримує з нього нову

інформацію і спосіб перетворення знань в інструмент практичних дій. У подієво-рольових ситуаціях забезпечується розширення знань за допомогою використання раніше засвоєних знань або застосування колишніх знань в нових обставинах. Процесуальне опанування знаннями не може дати ані викладач, ані посібник, воно шукається і знаходиться студентом, поставленим у відповідну подієво-рольову ситуацію. В цьому і має прояв пошуковий метод навчання. Основою його є розумовий пошук – складної процес. Складність його в тому, щоб створити такі умови, в яких студент самостійно, пошуком шляхів розв'язання навчальних проблем накопичував досвід успішного навчання. Позитивним у використанні проблемно-пошукових методів підготовки майбутніх учителів до успішного навчання учнів є те, що вони не тільки оволодівають системою знань і вмінь, але і самого шляху процесу отримання запланованих результатів, формування пізнавальної активності і самостійності, пізнавальних інтересів і потреб, розвитку творчих здібностей.

Використання методу активізації пізнавальної діяльності розвиває інтелектуальні здібності і емоційно-вольові якості студентів. Мета цих методів є в тому, щоб максимально мотивувати і активізувати кожного студента, включати його в процес програвання і аналізу ситуації, прийняття рішення, а рольові дії стимулюють накопичення педагогічного досвіду, що необхідно для успішної професійної діяльності майбутніх учителів.

Висновки. Ефективність підготовки майбутніх учителів до успішної професійної діяльності обумовлена раціональним структуруванням дидактичної системи, використанням активних форм і методів навчання, створенням психологічного комфорту і усвідомленням ролі успіху в їхньому професійному зростанні. Використання різноманітних форм і активних методів навчання дозволяє майбутнім учителям засвоїти алгоритм досягнення навчального успіху, який об'єднує в собі такі положення: кожне заняття це ситуація навчання способом успішної педагогічної діяльності; пошук шляхів успіху майбутніх учителів: в інтелекті, спілкуванні, педагогічної діяльності, ставленні до педагогічної діяльності; самооцінювання – засіб засвоєння змісту знань і методичний індивідуальний інструмент саморозвитку особистості; успіх як засіб професійного розвитку майбутнього вчителя; вимірювання змін в поведінці і педагогічної діяльності – шлях в досягнення успішного навчання.

Список використаної літератури

1. Педагогика успешности: практико-ориентированный аспект: Коллективная монография [под. ред. д.п.н., проф. Л. Кондрашовой, д.п.н., проф. А. Клим-Климашевской]. – Черкасы – Седльце, 2015.
2. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М., 1981.
3. Махмутов М. И. Проблемное обучение / М. И. Махмутов. – М., 1975.

References

1. Kondrashova, L., Klim-Klimashevskaya, A. (Eds.) (2015). *Pedagogic success: practice-oriented aspect: Collective monography*. Cherkasy – Siedlce (in Ukr. & Pol.).
2. Lerner, I. Y. (1981). *Didactic bases of methods of teaching*. Moscow (in Rus.).
3. Makhmutov, M. I. (1975). *Problem teaching*. Moscow (in Rus.).

KONDRASHOV Mykola,

Ph.D., Assistant Lecturer in Primary Education Department
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: kondrashovmm@mail.ru

ACTIVE FORMS AND METHODS OF TEACHING IN THE SYSTEM OF FUTURE TEACHERS' TRAINING TO SUCCESSFUL PROFESSIONAL ACTIVITIES

Abstract. *The article substantiates the possibility of using the active forms and methods of training in the process of preparing future teachers for a successful career; their impact on the degree of manifestation of independence, cognitive activity, success, joy of knowledge as important characteristics of the individual, those of its qualities which provide her professional success and academic achievement.*

The purpose of the article is to reveal and systematize the forms and methods of active learning activities, justifying features event-role situation as a control mechanism for the preparation of future teachers for a successful career.

The goal is achieved through problem solving: the students mastering techniques perform teaching activities at low cost; method of rational organization of educational process and methods of relieving stress, psychological discomfort, difficulties in successfully solving professional problems; the formation of positive motivation, professional development needs, achieve the planned objectives and results; the ability to promptly assess their capabilities and the ability to make rational use of active forms and methods of educational work to solve practical problems; the mastery of technique and methodology of training and management activities in order to avoid emotional stress, errors in the work of the teacher.

The article disclosed didactic system, which combines various forms of educational activities: introductory, group, class individual learning goals. For example, the master class are specified possibilities of active forms of the organization of preparation of students for a successful career, and shows the role of active learning methods: Problematic, partial search, research, etc., which are based on event-role situation, acting mechanism of cognitive activity management for future teachers and experience of successful teaching.

The article shows that the activity of the methods appears as the student analyzes, compares, synthesizes, summarizes, elaborates educational material, he gets new information and seizes way to convert knowledge into an instrument of action. The positive-to-use problem-search methods should be considered that not only do they provide the mastery of knowledge, skills, but also open the way search results produce predictable, stimulate the development of cognitive activity and independence, cognitive interests and needs of creative abilities. The event-role-playing situations, there is an expansion and deepening of knowledge through the use of previously learned knowledge and applying them in new circumstances.

Key words: *preparation for successful learning, active forms and methods of training, readiness for successful learning, event-role-playing situation.*

*Одержано редакцією 26.03.2016
Прийнято до публікації 05.04.2016*